

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1980

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΜΥΛΩΝΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Διονύσιος Α. Ζακυθινός**, παρουσιάζων τὸ ἔργον τοῦ κ. Paul Lemerle, ξένου ἐταίρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans, I. Le texte*, «Le Monde byzantin», Editions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1979, σελ. 268, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἡ ἐνασχόλησις τοῦ κ. Lemerle μὲ τὰ «Θαύματα» τοῦ Ἁγίου Δημητρίου χρονολογεῖται ἀπὸ μιᾶς τριακονταετίας. Κύριον σταθμὸν εἰς τὰς ἀναζητήσεις του ἀποτελεῖ ἡ πρόδρομος ἀνακοίνωσις εἰς τὸ ἔνατον Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1953 καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ δημοσίευσις τῆς πραγματείας «Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'époque romaine jusqu'au VIII^e siècle» (1954). Πλήρης σοφίας καὶ πολυσχιδοῦς ἐμπειρίας ἔρχεται σήμερον νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν κύριον στόχον του, τὴν κριτικὴν δηλαδὴ ἔκδοσιν τῶν ἀρχαιοτέρων «Θαυμάτων» τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου.

Ἐξ ὅλων τῶν κειμένων τοῦ ἀγιολογικοῦ κύκλου τοῦ μυροβλύτου προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν «Μαρτυρίων», δηλονότι, τῶν «Ἐγκωμίων» καὶ τῶν «Θαυμάτων», τὰ τελευταῖα εἶναι τὰ ἱστορικώτερα καὶ διὰ τοῦτο τὰ πολυτιμότερα, διότι ἀποτελοῦν ἐξαίρετον πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἐν γένει κατὰ τὴν πρῶμον Βυζαντινὴν περίοδον, εἰδικώτερον δὲ διὰ τὴν προώθησιν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Σλάβων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Lemerle, σπανίως ἀγιολογικὰ κείμενα προσφέρουν ἐπὶ τινος ἱστορικοῦ προβλήματος «τεκμηρίωσιν τόσον πλουσίαν καὶ ἀκριβῶς εἰπεῖν

μοναδικήν». Ἡ τεκμηρίωσις αὕτη περιέχεται εἰς δύο συναγωγὰς «Θαυμάτων», «αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα καὶ τὸ ἀγλαῖσμα τοῦ φακέλου τούτου» (σελ. 11: «qui sont le noyau et le joyau de ce dossier», παίζων λέγει ὁ συγγραφεύς). Ἡ πρώτη συναγωγή, φερομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Ἰωάννου, τοῦ καὶ συγγράψαντος αὐτήν, συνεκροτήθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου (610 - 641) ἢ δευτέρα, ἀνώνυμος, τετραγαμμένη εἰς τὴν ὅλην σύνθεσίν της, συνεχίζουσα πάντως τὴν ἀφήγησιν τῆς πρώτης, κατηρτίσθη περὶ τὰ ἔτη 678/680.

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῶν παλαιῶν «Θαυμάτων» τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐγένετο πρὸ διακοσίων ἀκριβῶς ἔτων, τῷ 1780, εἰς τὰ *Acta Sanctorum* τῶν Βρυξελλῶν ὑπὸ τοῦ Βολλανδιστοῦ Cornelius Byeus ἢ de Bye, ἐκεῖθεν δὲ μετετυπώθη μετὰ περικοπῶν καὶ ἀσημάντων βελτιώσεων εἰς τὸν 116ον τόμον τῆς «*Patrologia Graeca*» τοῦ Migne. Τῷ 1874 ὁ abbé A. Tougaard ἐξέδωκε τὸ χρήσιμον μὲν, ἀλλ' ἀνεπαρκὲς ἔργον του *De l'histoire profane dans les Actes des Bollandistes: extraits grecs, traduction française, notes, avec les fragments laissés inédits par les Bollandistes* (Παρίσιοι, 1874).

Ἡ πλήρης καὶ κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ κ. Lemerle παρέχει εἰς τὴν ἔρευναν ἀπληκρῶν καὶ ὑπεύθυνον κείμενον τῶν «Θαυμάτων». Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ ἀπητήθησαν μακροχρόνιοι καὶ ἐπίπονοι ἀναζητήσεις εἰς τὸν χειρόγραφον πλοῦτον ὀκτῶ αἰώνων, ἀπὸ τοῦ ὀγδόου (;) μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου. Ὁ πίναξ τῶν ἐξετασθέντων κωδίκων ἀνέρχεται εἰς τριάκοντα τέσσαρας ἀριθμούς. Ἐκ τούτων τρεῖς τοῦ ὀγδόου καὶ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, *codices vetustissimi*, εἶναι παλὺν ψηστοὶ (Vatic. gr. 1876 H' αἰῶνος (;), Mediol. Ambros. F 106 sup. (gr. 358. H'-Θ' αἰῶνος, Vatic. Palat. gr. 205, Θ' αἰῶνος). Κεφαλαιώδους σημασίας εἶναι ὁ *Parisinus graecus* 1517 τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος πιθανώτατα ἐφιλοτεχνήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ περιλαμβάνει οἷονεὶ ὁλόκληρον τὸ «*Corpus Demetrianum*». Μόνον αὐτὸ παραδίδει τὰ κείμενα τῆς δευτέρας συναγωγῆς. Πλουσιωτέρα εἶναι ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου φερομένης πρώτης συναγωγῆς. Ὁλόκληρον τὴν συναγωγὴν ταύτην περιέχει ὁ Vatic. gr. 1641 τοῦ δεκάτου ἢ ἐνδεκάτου αἰῶνος, ἐν μεγάλῳ δὲ μέρει ὁ κῶδιξ 380 τῆς Μόσχας τοῦ ἔτους 1021/1022.

Ἡ ἔκδοσις τῶν «Θαυμάτων» τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Lemerle ἀποτελεῖ ὄντως ἄθλον ἐκδοτικὸν καὶ φιλολογικόν. Ἐκτὸς τοῦ ἀποκατασταθέντος κειμένου περιλαμβάνει μακρὰν εἰσαγωγὴν, τὰ κείμενα, τῶν ὁποίων προηγεῖται βραχεῖα περίληψις γαλλιστί, λεπτομερὴς ἑλληνικὸς πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, ὡσαύτως δὲ ὑποσελιδίους ἐρμηνείας καὶ διευκρινήσεις. Εἰς ἴδιον
ΠΑΑ 1980

τόμον θὰ ἐκδοθῇ προσεχῶς εὐρύτατον ἱστορικὸν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον θὰ καλύψῃ ὅλας τὰς πλευρὰς τῆς κρισίμου ταύτης ἐποχῆς. Ὁ κ. Lemerle, ἀποστέλλων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν εἰδικῶς τὸ ἔργον τοῦτο κατὰ προτίμησιν, ἐγνώριζε σαφῶς πόσον εὐαίσθητοι εἶναι οἱ Ἕλληνες διὰ τὸν Ἅγιον Δημήτριον, εἰς τὰ ὅμματά των ὀλιγώτερον Ἅγιον καὶ περισσότερον πολεμιστὴν καὶ πρόμαχον.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κ. Μπόνης**, ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἡ ὥραία, σύντομος καὶ περιεκτικὴ παρουσίασις ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Ζακνυθηνοῦ τοῦ νέου ἔργου τοῦ σοφοῦ Γάλλου ἐπιστήμονος καὶ ἀρίστου βυζαντινολόγου Paul Lemerle «Αἱ ἀρχαιότεραι συλλογαὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου», κατόπιν παλαιογραφικῆς ἐρεῦνης καὶ μὲ μίαν ὑποδειγματικὴν ἱστορικο-φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν ἔκθεσιν, κεντρίζει τὸ ἐνδιαφέρον πάντων ἡμῶν καὶ ἰδιαίτερος ἐκείνων, οἵτινες ἐνησχολήθησαν ἰδιαίτερος μὲ ἱστορικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἐφάπτονται τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ περιπύστου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης καὶ τῆς ὅλης εἰκονογραφικῆς του παραστάσεως.

1. Λόγῳ λοιπὸν τῆς ἱστορικῆς σπουδαιότητος ποὺ προσλαμβάνουν αἱ διηγήσεις περὶ τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὅχι μόνον διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Βόρειον Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλληνισμόν γενικώτερον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ Ὁρθοδοξίας, ἐπικάιρον εἶναι νὰ ἀκουσθοῦν καὶ ὠρισμέναι ἀπόψεις δυτικῶν τινῶν συγγραφέων ἐπὶ τοῦ ὑπ' ὄψιν θέματος. Ἐπιθυμῶ ἐν πρώτοις νὰ ἀνακοινώσω ὅτι ὁ γνωστὸς Ἀγγλὸς David Balfour ἐδημοσίευσεν τελευταίως τὸ ἔργον: *Politicohistorical Works of Symeon, Archbishop of Thessalonica (1416/17 to 1429)*. Wien, Verlag der österreichischen Akad. d. Wiss. (Wiener byzant. Studien, Bd. VII) 1979, σ. 319. Ὁ σ. ἐκδίδει ἐν τῷ ἔργῳ μεταξὺ ἄλλων καὶ «Λόγον ἱστορικὸν» τοῦ Συμεών, ἀναφερόμενον εἰς τὰ Θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ἐν σ. 39 ἑ.). Ὁ Λόγος ἐκδίδεται διὰ πρώτην φοράν. Σημειῶ ὅτι ἐν τῇ ὥᾳ τοῦ κειμένου σημειοῦνται ἐν ὅλῳ 25 Θαύματα τοῦ Ἁγίου διὰ γραμμάτων τῆς Ἀλφαβήτου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκτὸς τῶν παλαιότερων ἀφηγήσεων, προσετίθεντο ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλα Θαύματα, ἀναφερόμενα εἰς νεώτερα ἐπικάιρα ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης.

2. Πέραν τούτου ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἑξῆς: Ἀσχολούμενος μὲ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ἐνδόξων ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐν τῇ μελέτῃ τῶν φιλολογικῶν πηγῶν, διεπί-

στωσα ὅτι τὰ τε παλαιότερα Θαύματα καὶ ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ τὰ σφζόμενα μωσαϊκὰ καὶ τὴν ὅλην εἰκονογράφειαν τῶν προσώπων, ὡς καὶ μὲ τὰς σωθείσας ἐπιγραφάς, παρέσχον εἰς ἡμὲ σπουδαῖα ἀποδεικτικά στοιχεῖα στηρίξεως τῆς θέσεώς μου περὶ βασιλικῆς καταγωγῆς τῶν ἐνδόξων τούτων ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων. Ἀλλὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου, τοῦ ἐξακολουθοῦντος νὰ προβληματίζη τοὺς βυζαντινολόγους ἐπιστήμονας, ἐλπίζω νὰ ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ προβῶ εἰς Ἀνακοίνωσιν σχετικὴν δι' ὁμιλίας ἐν ἰδιαιτέρᾳ συνεδρίᾳ.

3. Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ θέμα τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου χρήσιμον θεωρῶ νὰ λεχθῶσί τινα καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης περὶ γνωμῶν ἢ θεωριῶν δυτικῶν τινων ἐπιστημόνων. Οὗτοι στηριζόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀφηγήσεων περὶ τῶν Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὡς καὶ ἐπὶ ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, ἀποφαίνονται τὰ ἀκόλουθα: α) Ὅτι ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἐμαρτύρησεν οὐχὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀλλ' ἐν Σιρμίῳ ποὺ ἀπετέλει μέχρι καὶ τοῦ 441, ἥτοι μέχρι τῆς δηρώσεως καὶ καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ἀτίλα, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἰλλυρικοῦ. β) Ἐκτοτε ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἰλλυρικοῦ μετεφέρθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τότε ἤρχισε καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἁγίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνῶ ἀρχικῶς ἐλατρεύετο ὁ Ἅγιος ἐν Σιρμίῳ. γ) Μὲ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσας εἰς Θεσσαλονίκην, μετεφέρθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου ἐκ Σιρμίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, πρᾶγμα ὅχι καὶ τόσον βέβαιον. δ) Πρὸς ἔμφασιν τῆς λατρευτικῆς τιμῆς πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, ἐκτίσθη τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ πέμπτου αἰ. μεγαλοπρεπῆς Ναὸς (τοῦτο δέχονται καὶ οἱ ἀοίδιμοι Σωτηρίου εἰς τὸ μνημειῶδες ἔργον των «Περὶ τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου»). ε) Σημειωθήτω ἐπίσης — καὶ ἐλπίζω νὰ μὴ σκανδαλίση τινὰς ἡ ἐπιστημονικὴ διαπίστωσις, ὅτι οἱ ἀοίδιμοι Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου ἀνεκάλυψαν διὰ τῶν ἀνασκαφῶν σωλῆνα, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου διέρρεεν τὸ μῦρον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Βήματος μέχρι τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου, ὥστε νὰ εὐωδιάζῃ οὗτος, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ «μυροβλύτου». στ) Ἀλλ' ἡ ὀνομασία τοῦ «μυροβλύτου» ἀπεδείχθη ὅτι μνημονεύεται διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καμενιάτου, αὐτόπτου μάρτυρος τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τὸ 904. ζ) Οἱ Σωτηρίου, ὅπως καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, δέχονται ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ «μυροβλύτου» ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καμενιάτου ἀναφέρεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις εὐλόγως ὅτι τὸ κοσμητικὸν τοῦτο ἐπίθετον ἐδόθη ἓνα ἢ καὶ δύο αἰῶνας — ἴσως τὸν ζ' αἰ. — πρότερον εἰς τὸν Ἅγιον. η) Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης προτιμᾷ ἀντὶ τοῦ ὅρου «μυροβλύτης», τὸν ὅρον «ἱαματοβλύτης», ὅπερ ὑποδηλοῖ ἴσως ἀμφισβήτησιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. θ) Οἱ Σωτηρίου, ἐν γνώσει πολλῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων περὶ τῆς λατρείας τοῦ

Ἁγίου, δέχονται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑπῆρχεν συγχρόνως ἡ λατρεία τοῦ Ἁγίου εἰς τε τὸ Σίρμιον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν πολλὰς τοιαύτας περιπτώσεις διὰ πολλοὺς ἁγίους, ἐορταζομένους καὶ λατρευομένους εἰς δύο συγχρόνως πόλεις ἐξ ὑπαρχῆς. 1) Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου οἱ συγγραφεῖς τῆς Δύσεως δέχονται ὅτι ὁ Ἅγιος πρέπει νὰ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284-305), ἥτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος.

Πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν δυτικῶν συγγραφέων συνεκέντρωσεν εἰς ἄρθρον ὁ R. Aubert, Démétrius de Thessalonique, DHGE (Diction. Hist. Geogr. Eccl.) XIV (1960) 1493/99. Νεωτέραν ἐκθεσιν συμπεπνυκωμένην τῶν σχετικῶν ἀναζητήσεων καὶ συζητήσεων ἐδημοσίευσεν ὁ M. Vickers, Sir-mium or Thessalonica? Byz. Zeitschr. 67 (1974) 337-350.
